

Биологичното производство: приоритет на семейното земеделие

Доц. д-р ПЛАМЕНА ЙОВЧЕВСКА
Институт по аграрна икономика – София
E-mail: yovchevska@abv.bg

„Селянинът „виси“ на зърното“
Иван Хаджийски (1907–1944)

Промени в жизнената среда на човека, предизвикани от все по-ускорено, понякога дори и необратимо, изчерпване на ресурси, климатични промени, водещи все по-често до компрометиране на реколтата, се превръщат в екзистенциални проблеми на все по-глобализацията се свят. Отговорът на научната общност се интегрира в редица политики, насочени към все по-екологизирано производство. Биологичното производство става норма. То е припознато като технологично решение с щадящо отношение към околната среда. Обществото е готово да подкрепи производителите на селскостопанска продукция. Търсенето на биологични и местни продукти се разширява. ООН обявява 2014 г. за международна година на семейното земеделие.

Цел на статията е да предложи представителни резултати от емпирично социологическо изследване, проведено през 2010 и 2012 г. на регионално и национално ниво. Анализът на въпроси, свързани с екологизацията на новата ОСП, с отношението към поземления ресурс и бъдещи намерения, разкрива синергийна устойчивост между нагласите на селскостопанските производители и политиките в посока опазване на околната среда и смекчаване на климатичните промени.

Промени в жизнената среда на човека, предизвикани от все по-ускорено, понякога дори и необратимо изчерпване на ресурси, климатични промени, водещи все по-често до компрометиране на реколтата, през XXI век се превръщат в екзистенциални проблеми на все по-глобализацията се свят. Отговорът на научната общност, за разрешаване на тези проблеми, се интегрира в редица политики, насочени към все по-екологизирано производство. *Биологичното производство става норма.* То е припознато като технологично решение с щадящо отношение към околната среда. Обществото е готово да подкрепи производителите на селскостопанска продукция. *ООН обяви 2014 г. за международна година на семейното земеделие.*

Цел на статията е, на фона на последните световни тенденции, да предложи представителни резултати от емпирично социологическо изследване, проведено у нас през 2010

и 2012 г. на регионално и национално ниво. Анализът на въпроси, свързани с екологизацията на новата ОСП, с отношението към поземления ресурс и бъдещи намерения, разкрива синергийна устойчивост между нагласите на селскостопанските производители и политиките в посока опазване на околната среда и смекчаване на климатичните промени.

Биологичното производство: световен и европейски приоритет

Главен приоритет на Организацията по прехрана и развитие (ФАО) на ООН през 2014 г. е оказване на подкрепа за малките семейни ферми. Извеждането на инициативата на ООН – „2014 г. – Международна година на семейните земеделски стопанства“ – има известна символика. Откриваме я в „зеления панел“ на новата програмна и бюджетна рамка на общностната селскостопанска политика. Европейската земеделска политика и за-

явените ѝ приоритети за периода 2014–2020 г. са отговор на повишаващата се екологична чувствителност на жителите на стария континент. Политиката на ЕС–28 за успоредяване процесите на стопанската активност на производителите с щадящото отношение към природния ресурс е приоритет на теорията за устойчиво производство и потребление. При устойчивото производство и потребление се използва „жизнения цикъл“ като средство за повишаване на устойчивото управление на ресурсите и постигане на ефективното им използване във всички етапи на веригата на добавената стойност. По този начин се ускорява преходът към екологично ефективна икономика. Екологичните и социални предизвикателства се трансформират в икономически възможности за създаване на заетост.

Изказаните съждения се потвърждават дори от избора на символи, които световните и европейски организации и институции вграждат като разпознаваеми елементи в отличителните си знаци. Тези символи са еманиция на философията за вписване на стопанската активност на човека като висш биологичен вид в екологичните системи на природата и в икономическите системи на обществото. Именно селското стопанство, като първичен отрасъл, е тази сфера от материалното производство, в която биологичният кръговрат на веществата и енергията от екосистемите е в неразривна връзка с целесъобразната стопанска дейност на човека и икономическото състояние на обществото. Това прави агроекосистемите компонент на екологичните и на икономическите системи. Преди седем десетилетия слоганът „Fiat Panis“ (нека има хляб) е избран за лого на ФАО. През 2010 г., сред 3 500 проекта за биологичен знак, Европа избира символа „Европейски лист“. Идеята, съчетала две ясни послания: Европа и Природа¹, събира 63% от гласовете на 130 000 жители на ЕС–27. Главен приоритет на Организацията по прехрана и развитие през 2014 г. е оказване на подкрепа за малките семейни ферми. Инициативата на ООН – „2014 – Меж-

¹ <http://www.zdravosloven.com/portal/statii/novo-logo-za-bio-produkti-104.html> 04.10.2014 г.

дународна година на семейните земеделски стопанства“, създава възможност за реализиране потенциала на дребните производители и на фамилените стопанства. Изследователи от международния институт по околна среда и развитие в Лондон (Барбара Адолф, Мариан Гриек – Гран 2014)² анализират мястото на малките производители в контекста на изпълнението на целите на хилядолетието. През 2015 г. предстои анализ на постигнатите резултати. В тази връзка, редица автори (Свидерска, К., 2013, и др.) фокусират изследванията си върху разкриване значението на малките стопанства и на фамилените ферми за предоставяне на екосистемни услуги на обществото, за мястото им в хранителната верига, за щадящото отношение към природните ресурси, в частност – към земята като незаменим фактор за производство в селското стопанство. Това ни дава основание да определим *биологичното производство като парадигма на семейното земеделие*.

Съчетаването на стопанската активност в отрасъл „Селско стопанство“, не случайно наричан „първичен отрасъл на националната икономика“, с опазването на природния ресурс извежда темата за биологичното производство на приоритетно място. Биологичното производство е начин за ограничаване процеса на изтощаване на природните ресурси, причинен от стопанската активност на човека. Изтощаването на ресурсите за производство е ограничаващ фактор за икономически растеж и противоречи на философията на XXI век за устойчиво развитие. В Общата селскостопанска политика 2014–2020 прилагането на ресурсоекономисващи и безвредни технологии за производство е изведено в императивно изискване. Въвеждат се т. н. „зелени плащания“. Една трета от финансовите средства, предвидени за подкрепа на селскостопанското производство по линия на първия стълб на ОСП, се предоставят за прила-

² http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/88917157IIED_Agriculture%20and%20food%20systems-post-2015.pdf. Барбара Адолф е водещ изследовател в IIED's Natural Resources Group. Мариан Гриек - Гран е главен икономист в същата организация.

гане на екологични практики. Биологичното производство се извежда в приоритет. За ограничаване на неблагоприятните процеси върху агроекосистемите щадящото околната среда производство е обособено в отделна мярка – Мярка 1 „Биологично производство”. В селското стопанство биологичният кръговрат на веществата, използването на живи организми в производствения процес и резултатите от стопанската дейност на продуцентите са в двустранна корелация. Това е отрасълът, в който икономическите и биологичните закони са взаимозависими и най-силно обусловени. Посредством биологичното производство в отрасъл „Селското стопанство” дейността на стопански активния човек се вписва в естествената организираност на биосферата.

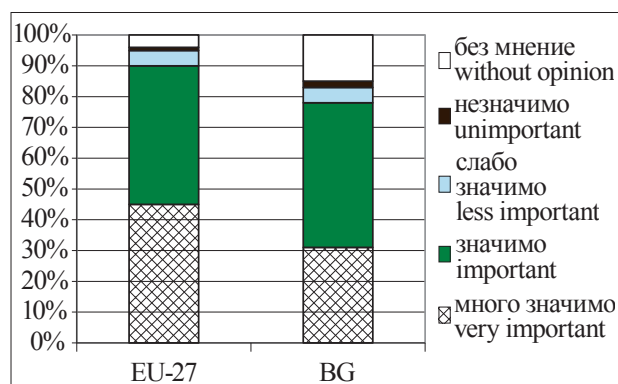
Биологичното производство в българското земеделие и ОСП

България започва да прилага европейското законодателство в областта на биологичното земеделие през 2009 г. При приложението на първата за българското земеделие бюджетна и програмна рамка на ОСП, биологичното земеделие е включено като подмярка към Мярка 214 „Агроекологични плащания”. Резултатите от прилагането на подмярката регистрират съществен интерес сред продуцентите, част от които са фамилни земеделски стопанства. За период от пет години, през 2013 г. броят оператори в системата на контрол е нараснал над 6 пъти.³ Обществото оценява прилагането на технологични решения и практики, щадящи природния ресурс и околната среда, като фактор с нарастващо значение за изпълнение на част от приоритетите на стратегията Европа 2020. В тази връзка, стопанската активност на продуцентите в отрасъл „Селско стопанство” придобива все по-съществено значение.

Предвид въвеждането на новата ОСП 2014–2020, най-скъпоструващата, най-старата и същевременно най-динамично променя-

³ Развитие на биологичното производство в България. 2014. МЗХ. София, с. 7. www.mzh.government.bg/Analiz_Organik_2014. Ползвано на 16.XI.2014 г.

щата се общностна политика, при поредната си реформа, се нуждае от общественото мнение на европейските данъкоплатци. За целта, през 2011 г. Евробарометър прави проучване сред гражданите на ЕС–27. Значението на селското стопанство и на селските райони е оценено като „много значимо“ от всеки двама, от петима жители на континента. В България това мнение се споделя от всеки пети респондент. Почти всеки четвърти гражданин на ЕС–27 и на България определя значението на селското стопанство и на селските райони като „значимо“. Това са резултати, подкрепящи общоприетото мнение, че сме аграрна страна с добри предпоставки за развитие на селскостопанско производство. Държим да отбележим, че не става дума само за природно-климатични дадености, а за наличие и на социален капитал, факт, чиято значимост предстои да анализираме. У нас през 2011 г. групата на респондентите, дали отговор „без мнение“, е по-широко представена, в сравнение с ЕС–27. Очакванията са този дял да претърпи промяна при все по-пълното и цялостно прилагане на общностната земеделска политика у нас. Резултатите от ОСП, независимо от това дали са удовлетворителни или не, ще повлияят оценката на българските граждани.

Фиг. 1. Значение на селското стопанство и селските райони

Fig. 1. Importance of agriculture and rural areas

Източник: Проучване на Евробарометър, 2011 г., изчисления на автора.

Source: Research of Euro-Barometer, 2011, author's calculations.

Фамилно земеделие и биологично производство: части от една система

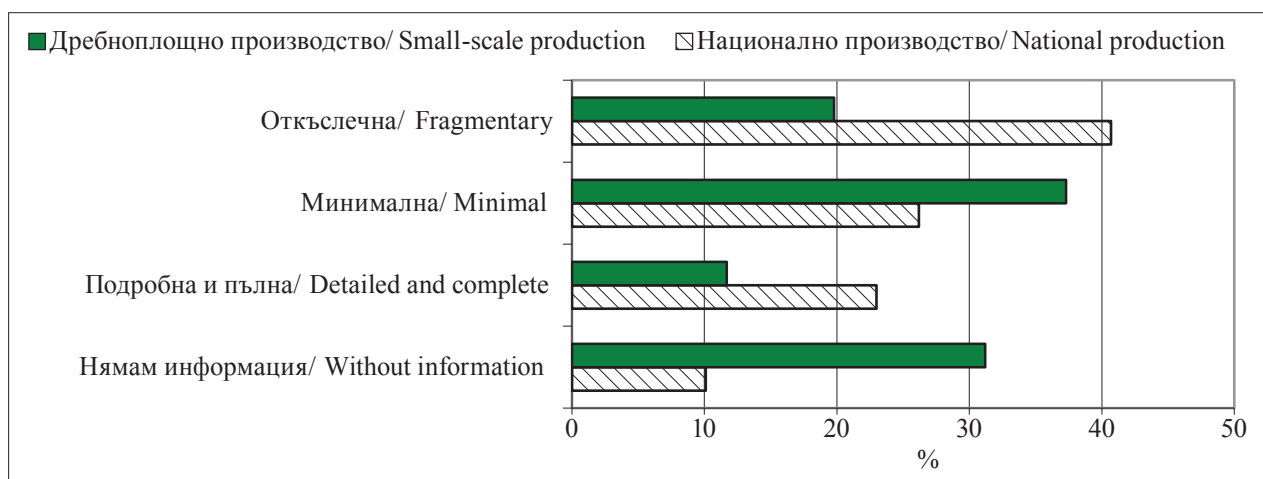
През 2010 и 2012 г. се проведе емпирично социологическо изследване (по-нататък ЕСИ): „Екологичната култура на производителите на селскостопанска продукция“⁴. Първият етап се осъществи в региона на област Благоевград. Резултатите са типични за дребноплощното производство, характерно преди всичко за семейните земеделски стопанства. Националният етап на изследването се провежда през 2012 г. Резултатите са представителни за регистрирани земеделски производители. Анализът на данните от двата етапа на изследването очертава някои проблемни области при усвояването на европейски средства в българското земеделие. Една от тях е регистрираният у нас дефицит по отношение информираността за ОСП на ЕС (фиг. 2). Прилагането на общностната земеделска политика е сложна бюрократична процедура, съче-

⁴ ЕСИ е проведено в рамките на проект: „Трансформация на националната ценностна система и нейната синхронизация с европейските модели: развитието на екологичната култура като показател на транслация на европейски ценности в българското общество“. Колективът се състои от интердисциплинарни специалисти с ръководител доц. д-р Анна Мантарова от ИИОЗ на БАН. Проектът е финансиран от Фонд „Научни изследвания“. *Една от задачите на ЕСИ е да установи доколко българските производители могат да се впишат в екологизираната рамка на ОСП 2014+.*

таваща изисквания и компетенции от разнородни административни структури, при това в динамично променящ се режим.

„Зелените мерки“, които ще се прилагат от 2015 г., изискват не само висока степен на информираност на продуцентите, но и наличие на специфични знания, от които до голяма степен зависи усвояването на финансовите потоци за подкрепа и просперитета на продуцентите в отрасъла. Представителните за страната резултати (фиг. 2) разкриват известни „тесни места“ в работата на органите, администриращи ОСП. Същевременно те са показателни за значението на нивото на административния капацитет за привеждане на тези специфични знания до производителите по места. Отговорностите на оторизираните с тази дейност структури е още по-значима, предвид декларираната от продуцентите потребност от допълнителна информация

Резултатите от ЕСИ открояват съществен проблем в това отношение. Девет от десет респонденти при дребноплощното производство имат потребност от по-висока информираност. Това, както вече отбелязахме, са преди всичко фамилни ферми, които в рамките на ОСП 2014+ се числят към малките земеделски стопанства, обявени са за приоритетно подпомагане и прилагат биологично производство. Тази характеристика прави фамилните земе-

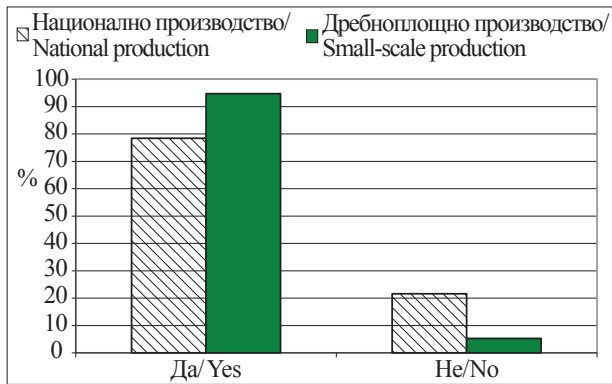

Фиг. 2. Как определяте информацията за ОСП на ЕС?

Fig. 2. How do you define the information about EU CAP?

Източник: Емпирично социологическо изследване 2010 и 2012 г.

Source: Empiric sociologic research 2010 and 2012.

Фиг. 3. Необходима ли Ви е още информацията в това отношение?

Fig. 3. Do you need more information in this respect?

Източник: Емпирично социологическо изследване 2010 и 2012 г.

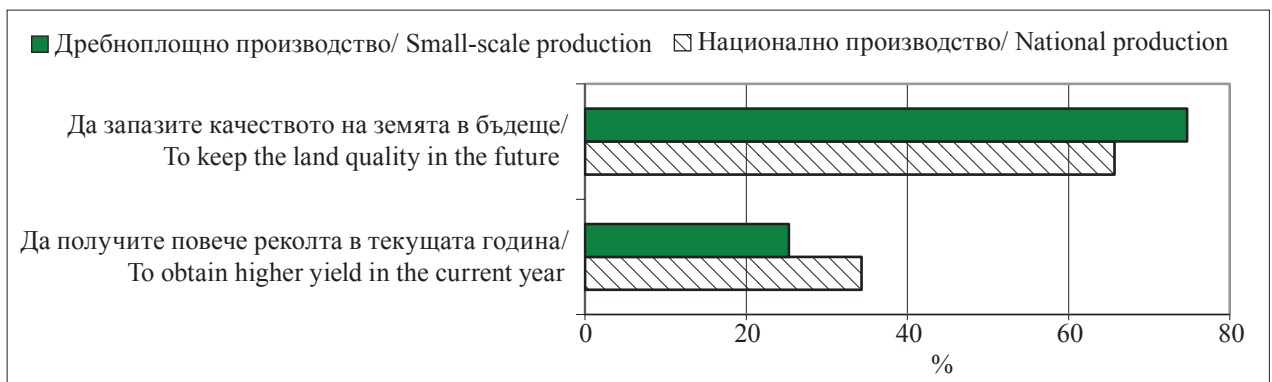
Source: Empiric sociologic research 2010 and 2012.

делски стопанства съществен елемент в европейската система на земеделие.

Нещо повече, известни техни когнитивни умения дават основание да определим семейните стопанства в селското стопанство като еманация на биологичното производство. Известни познания в областта на когнитивната наука (cognitive science), която изучава придобиването и използването на знания, ни позволява да направим мотивиран извод, че биологичното производство е парадигма на фамилното земеделие (фиг. 4). Основание за това са резултатите от ЕСИ, показващи, че над 60% от продуцентите, занимаващи се с дребноплощно производство, предпочитат да запазят ка-

чествата на земята в бъдеще пред алтернативата да получат повече реколта през текущата година. Това поведенческо предпочитание е белег за високи когнитивни умения и изключително познавателно ниво за значимостта на природния фактор в селскостопанското производство. Същевременно този резултат от представителното изследване през 2010 и 2012 г. е белег на силни синергийни възможности за успешно прилагане на зелени практики и щадящо отношение към природния ресурс от страна на продуцентите, при приложението на екологизираната ОСП 2014+ и по-специално на новата Мярка 1 „Биологично производство”.

В тази насока са и резултатите от отговорите на въпрос – *Как се оценяват екологичните практики?* (Йовчевска, 2012: 174). За почти 54% от респондентите те са възможност за съхранение на околната среда. Следващият по значимост отговор е възможност за получаване на допълнителни доходи – почти 21% дават този отговор. Интерес представлява и профилът на респондентите, отговорили, че екологичните практики откриват възможност за навлизане в нови пазарни ниши – над 16%. Едва един от 10 респонденти определя екологичните практики като ограничение в производствената дейност. Тези резултати потвърждават изказаното по-горе и оформено като извод съждение, че биологичното производство може да се определи като парадигма на семейното земеделие. Високото ниво на екологична култура и на когнитивни умения

Фиг. 4. Кое е по-важно за Вас?

Fig. 4. Which is more important for you?

Източник: Емпирично социологическо изследване 2010 и 2012 г.

Source: Empiric sociologic research 2010 and 2012.

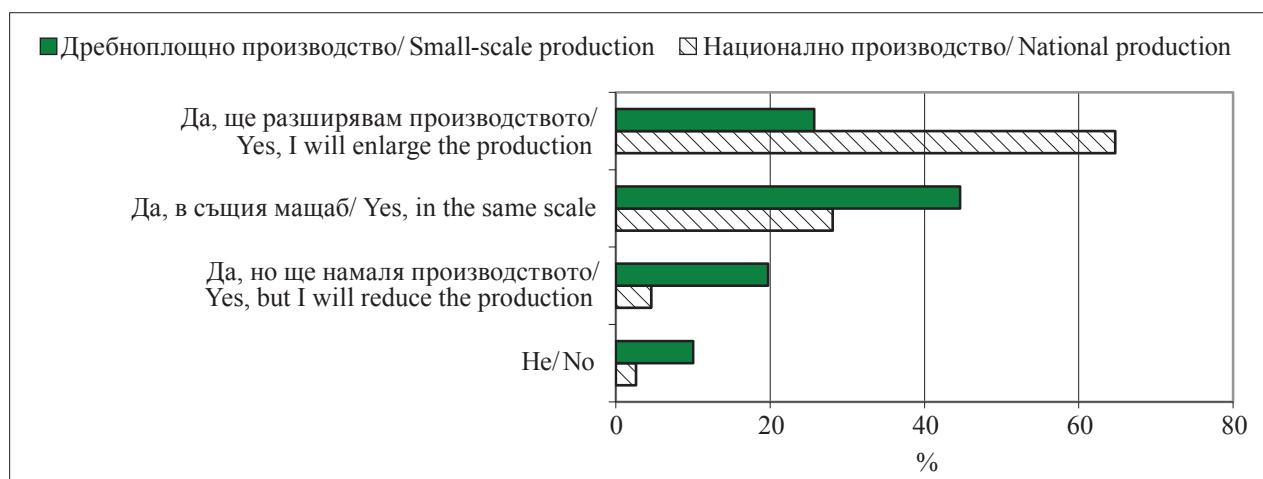
на българския производител на селскостопанска продукция се разкрива и при анализа на резултатите, при отговора на въпрос – Дали се съобразява с качествата на земята, която обработва?. „Напълно“ отговарят над 66%, а отговор „по-скоро да“ дават над 30% от респондентите. Почти 72% отговарят, че се съобразяват с качествата на земята при сеитбообръщенията, а над 63% се съобразяват с качествените характеристики на поземления ресурс при технологията за отглеждане на съответната култура (Йовчевска, 2012: 166-168).

Представителният характер на резултатите от проведеното ЕСИ ни дава основание да предположим, че прилагането на новата ОСП 2014+ ще бъде по-успешно и ще допринесе до смекчаване на известни диспропорции и структурни промени в българското селско стопанство, регистрирани при приложението на ОСП 2007–2013, които не са предмет на настоящия анализ.

Съществена информация за перспективите пред семейното земеделие у нас и за развитието на биологичното производство е показана на фиг. 5. На въпрос – Мислите ли и занапред да се занимавате със селскостопанско производство?, всеки пети респондент декларира намерение да разшири производството. Почти 45% ще запазят досегашните нива и обеми на производство. Следователно седем от десет продуценти, представители на дреб-

ноплощното земеделие, ще продължават да се занимават и поддържат устойчиво производство. Само един от десет респонденти декларира отказ. Тези резултати са показателни за устойчивостта на този род дребно, семеен тип земеделие, което е основен фактор за поддържане на селските райони, за осъществяване на биологичен тип производство, щадящо околната среда и природния ресурс, благоприятстващо за съхраняване на екосистемите и ограничаващо загубата на биоразнообразие, съхраняващо ландшафта, както и предоставянето на редица други, т. н. екосистемни, услуги от обществен интерес, за което продуцентите получават подкрепа по линия на европейските финансови източници.

Именно поради значимостта си, малките, семейни стопанства и биологичното земеделие са във фокуса на целевото подпомагане от ОСП 2014+. Съчетаната подкрепа за най-малките стопански единици в земеделието и за най-трудоемкото производство, към което се числи биологичното производство, е пример за преоткриване на известни ценности, които получиха шанс за ренесанс, благодарение и на икономическата криза, сравнима по мащаб и обхват с Голямата депресия от 1929 г. В търсене на нови икономически решения и поява на все по-сериозни опасения от необратими увреждания на природната среда, все проблеми

Фиг. 5. Мислите ли занапред да се занимавате със селскостопанско производство?

Fig. 5. Do you intend to be occupied in agricultural production?

Източник: Емпирично социологическо изследване 2010 и 2012 г.

Source: Empiric sociologic research 2010 and 2012.

с глобален характер, световната и европейска общественост търси и открива работещи решения в биологичното производство и в продуктите от това производство. Това е добър бизнес модел и пример за това как политиката и пазарното стимулиране водят до прилагане на устойчиви методи за производство, в т. ч. и до т. н. „зелен растеж“, както и до икономически растеж, посредством създаване на добавена стойност. Конюнктурната среда за поддържане на подобен синхрон е налице, подкрепата ѝ с подходящи политики ѝ придава устойчив характер. Резултатността е стимулиращ фактор за възобновяване и поддържане на бизнес модела в работещо състояние.

Това са нови възможности за доходи, с цел използването на конкурентното предимство на природно-климатичните дадености в нашата страна и подкрепата от европейските земеделски фондове да се рентират в икономически ползи от продуцентите. Това е възможност за спиране процеса на обезлюдяване на селските райони. Предвид нарасналия интерес на потребителите към консумация на „био“ продукти, на продукти от доказан регион и други екохрани, семейното земеделие има възможност да поддържа своето възпроизводство в устойчиви граници, осигуряващи добри стопански резултати на продуцентите от селските райони. Запазването и разширяването на възможностите за бизнес са съществен мотив за преодоляване на негативните демографски тенденции в тези региони. Обществото очаква предоставяне и поддържане на екосистемни услуги, за които има заделени финансови инструменти.

От анализа може да се направи *извод* за наличие на благоприятна синергийна връзка и взаимозависимост, осигуряваща реална възможност за повишаване качеството на живот на индивидуалния производител, на семейната ферма и на обществото като цяло. При приложението на новата ОСП 2014–2020, биологичното производство, като парадигма на семейното земеделие, има съществено място при реализиране на този успешен бизнес модел с висока екологична и стопанска значимост.

ЛИТЕРАТУРА

Йовчевска, Пл. 2014. Българското село – идеал и политика. В: Дългото пътуване към селото. ISBN 978-954-8465-78-6. с. 200-219

Йовчевска, Пл. 2012. Общата селскостопанска политика 2014–2020 – отговор на екологичната загриженост на обществото. В: Измерения на екологичната култура. ISBN 978-954-8465-81-6, с. 150-177

Brodová, M. 2005. Ohodnocovanie pozitívnych externalít multifunkčného poľnohospodárstva SR. Vúepp, BA, pp. 60.

Swiderska, K. 2013. Supporting biocultural innovation by smallholder farmers. IIED blog 14 April 2013. www.iied.org/supporting-biocultural-innovation-smallholder-farmers

Biological Production: Priority of the Family Agriculture

PL. YOVCHEVSKA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

The changes in the habitat of man, caused by the ever accelerating, sometimes even irreversible exhaustion of resources, climate change increasingly leading to harvest destruction become existential problems of the ever more globalising world. The response of the scientific community is integrated in a series of policies, aimed at an increasingly eco-friendly production. The biological production becomes a benchmark. It is acknowledged as a technological solution which is friendly towards the environment. The society is ready to support the agricultural producers. The demand for ecological and local products increases. The UN declared 2014 for International Year of Family Farming.

The aim of the report is to present representative results of an empirical sociological survey carried out in 2010 and 2012 on a regional and national level. The analysis of issues with regard to the ecologisation of the new CAP, the attitude toward the land resource and plans for the future, reveal the synergic sustainability between the mindset of the agricultural producers and the policies for the conservation of the environment and climate change mitigation.

Key words: Biological production, ecological culture of the agricultural producer, empirical sociological survey, ecologisation of CAP 2014+, synergic sustainability